Сын есімнің шырайларына тапсырма

Сын есімнің шырайлары (Степени сравнения прилагательных).

В казахском языке имеется три степени сравнения прилагательных: положительная (жай шырай), сравнительная (салыстырмалы шырай) и превосходная (күшейтпелі шырай).

Салыстырмалы шырай — Сравнительная степень образуется путем прибавления к прилагательному суффиксов двух типов:

1) *-рақ/-рек* (после гласных) или *-ырақ/ірек* (после согласных).

Например: *аласа — аласа-рақ,* «ниже» *үлкен — үлкен-ірек* «больше»;

2) *-лау/-леу,-дау/-деу,-тау/-теу* в соответствии с законами сингармонизма и ассимиляцией согласных (см.. например, оформление окончания множественного числа имен существительных):

қысқа «короткий» — *қысқалау* «короче»

семіз «жирный» — *семіздеу* «жирнее»

жұмсақ «мягкий» — *жұмсақтау* «мягче»

После*глухих согласных*	*-тау/-теу*	*ақтау, көктеу, биіктеу, суықтау, бостау*
После *гласных* и *р, й, у*	*-лау/-леу*	*шикілеу, сарылау, қаралау, нашарлау, құлау*
Во всех остальных случаях	*дау/-деу*	*боздау, қызылдау, кеңдеу, жуандау, жасылдау*

Примечание: Второй способ образования сравнительной степени употребляется реже по сравнению с первым. Кроме того, суффиксы *-лау/-леу,-дау/-деу, -тау/-теу* также обозначают уменьшение интенсивного качества, что соответствует русским прилагательным с суффиксами -оват/-еват. Ср.:

каз. сары «желтый» — сарылау «желтоватый»

Семантическое различие образований данного типа в казахском языке (сравнительная степень — уменьшение интенсивности качества) определяется контекстом.

Күшейтпелі шырай - Превосходная степень имен прилагательных образуется:

1) путем сочетания положительной степени с наречиями: ***өте*** «очень», ***аса*** «наиболее», ***тым*** «слишком», ***ең***«самый» и др. Например:

жақсы«хорошо» — *өте жақсы*«очень хорошо»

биік «высокий» — *тым биік* «слишком высокий»

қара «черный» - *ең қара* «самый черный»;

2) путем удвоения первого слога прилагательного и добавления соединительного ***-п.*** Например:

қара «черный» — *қап-қара* «пречерный»

сары«желтый» — *сап-сары*«желтый-прежелтый»

Ср. русс, *желтый — наижелтейший (самый желтый), прежелтый.*

Сын есімдерің шырайларының жасалуына көңіл бөліңіз!

аласа «низкий»	аласарақ «ниже»	ең аласа «очень низкий»
қара «черный»	қаралау «чернее»	қап-қара «очень черный»
арық «худой»	арықтау «худее»	өте арық «очень худой»
толық «полный»	толықтау «полнее»	топ-толық «самый полный»
ыстық «горячий»	ыстығырақ «горячее»	тым ыстық «очень горячий»
кіші «младший»	кішірек «младше»	ең кіші «самый младший»
түзу «ровный»	түзурек «ровнее»	түп-түзу «самый ровный»
сары «желтый»	сарылау «желтее»	тым сары «слишком желтый»
үлкен «большой»	үлкенірек «больше»	үп-үлкен «очень большой»
ақ «белый»	ағырақ «белее»	аппақ, «самый белый»
жаңа «новый»	жаңалау «новее»	жап-жаңа «очень новый»
жақсы «хороший»	жақсырақ «лучше»	өте жақсы «самый лучший»
нашар «плохой»	нашарлау «хуже»	өте нашар «очень плохой»
терең «глубокий»	тереңдеу «глубже»	теп-терең «самый глубокий»
ақылды «умный»	ақылдырақ «умнее»	өте ақылды «очень умный»
қатты «твердый»	қаттырақ «тверже»	тым қатты «очень твердый»
жақын «близкий»	жақындау «ближе»	өте жақын «самый близкий»
алые «далекий»	алыстау «дальше»	тым алыс «очень далекий»
жұмсақ «мягкий»	жұмсағырақ «мягче»	жұп-жұмсақ, «очень мягкий»

Кесте

После *гласных*	*-рақ/-рек*	*аласа-рақ, кіші-рек*
После *согласных*	*-ырақ/-ірек*	*ыстығ-ырақ, үлкен-ірек*

Кесте

После *глухих гласных*	*-тау/-тер*	*Ақтау, көктеу, биіктеу, суықтау, бостау*
После *гласных* и *р, й, у*	*-лау/-леу*	*Шикілеу, сарылау, қаралау, нашарлау, құлау*
Во всех остальных случаях	*-дау/-деу*	*Боздар, қызылдау, кеңдеу, жуандау, жасылдау*

1-жаттығу. **Мына сөйлемдерді оқып, орыс тіліне аударыңыз.**

1. Мына тағам дәмді*рек*. 2. Көйлектің етегі қысқарақ. 3. Мына жазушының әңгімесі қызығырақ. 4. Күзде күннен түн ұзағырақ. 5. Ана диваннан мына диван жұмсағырақ. 6. Сәбиттің бөлмесі Мараттың бөлмесінен үлкенірек. 7. Сейфуллин көшесі Нұрмақов көшесінен ұзынырақ. 8. Мына дәптер ана дәптерден жұқарақ. 9. Бүгін күн жылырақ. 10. Мына аяқ киім ана аяқ киімнен арзанырақ. 11. Меруерттің апасы Меруерттен әдемірек. 12. Сенің жасың менің жасымнан кішірек. 13. Мына ет ана еттен қаттырақ.

2-жаттығу. ***-рақ/-рек,*** **-ырақ/-ірек жұрнақтарымен салыстырмалы шырай жасаңыз.**

Жақсы, жұқа, күшті, кең, таза, биік, әдемі, кіші, үлкен, жеңіл, ақ, сары, сұлу, арзан, қымбат, калың, дәмді, жылы, жұмсақ, аласа, қысқа, ұзын.

3-жаттығу. **Мына сөздерді қазақ тіліне аударып, *-рақ/-рек, -ырақ/-ірек жұрнақ*тарымен салыстырмалы шырай жасаңыз**.

Белый, веселый, синий, большой, узкий, широкий, маленький, низкий, высокий, сильный, хороший, тонкий, короткий, вкусный, сладкий, длинный, красивый, горячий, горький.

4-жаттығу. ***-лау/-леу, -дау/-деу, -тау/-теу*** **жұрнақтарымен салыстырмалы шырай жасаңыз.**

Арзан, қымбат, жұқа, қатты, алыс, жақын, кең, таза, биік, үлкен, ұсақ, қысқа, қара, жеңіл, жұмсақ, берік, әдемі, дәмді, тәтті, ыстық, суық, пысық, бос, ашық.

5-жаттығу. **Мына сөздерді казақ тіліне аударып, *-лау/-леу, -дау/-деу, -тау/-теу*** **жұрнақтарымен салыстырмалы шырай жасаңыз.**

Желтый, зеленый, грязный, ровный, чистый, холодный, теплый, горячий, открытый, длинный, красивый, плохой, веселый, красный, белый, короткий.

6-жаттығу. Қазак тіліне аударып, үлгі бойынша үш шырай түрін жасаңыз.

Үлгі: короткий – *қысқа – қысқарақ, тым қысқа, қып-қысқа; ...*

Теплый, желтый, зеленый, грязный, ровный, красный, холодный, горячий, открытый, длинный, веселый, белый, сильный, большой, узкий, широкий, маленький, низкий, высокий, короткий, вкусный, красивый, хороший, тонкий, толстый, черный, мягкий, дорогой, дешевый, сладкий, далекий, ближний, быстрый, медленный.

Кесте

	Сөздер	Мысалдар
1) путем сочетания положительной степени с наречиями	*өте* «очень» *аса* «наиболее» *тым* «слишком» *ең* «самый» и др.	*Өте жақсы* «очень хороший» *Аса қара* «слишком черный» *Тым биік* «слишком высокий» *Ең қара* «самый черный»
2) путем удвоения первого слога прилагательного и добавления соединительного - *п*	*-п*	*Қап-қара* «пречерный» *Сап-сары* «прежелтый» *Аппақ* «пребелый» *Қып-қызыл* «красный»